

Володимир Московченко:

«Щоб знали про цю війну і проблеми, з нею пов'язані»

Володимир Московченко народився 1954 р. в театральній родині. У 1973–1978 рр. навчався в Харківському інституті мистецтв імені І. Котляревського (режисура драми). У 1978–1988 рр. – режисер Донецького обласного російського драматичного театру (Маріуполь). З 1988-го – головний режисер української трупі Луганського драматичного театру, з 1990-го – головний режисер Луганського українського музично-драматичного театру. Заслужений діяч мистецтв України (1996). З 2015 р. – художній керівник Луганського українського музично-драматичного театру (Сіверодонецьк). Здійснив понад 100 вистав у театрах України. На фестивалі «Мельпомена Таврії» у травні ц. р. (Херсон) взяла участь його вистава «Жайворонок» за Жаном Ануєм. Вона і стала поштовхом для нашої розмови.

Бесіду веде Лариса Брюховецька

– Щойно закінчилась вистава «Жайворонок» за Жаном Ануєм. Пристрасне уславлення сили людського духу, подвигу Жанни д'Арк, дівчини, яка всупереч усім неймовірним перешкодам змогла очолити військо й визволити Орлеан, а потім стала жертвою інквізиції. Твір написано 1947 року, події драми накладались на тогочасну Францію, коли викривали колаборантів. Примиренство французів показано як нездатність короля і двору захистити свою країну від загарбників. Я розумію, чому ви обрали саме цей твір, але хотіла б від вас почути мотивацію вибору.

– По-перше, існує історична паралель: повоенна Франція і, хоч як це прикро, воєнна Україна. Так, у центрі Жанна, але мене цікавило не так героїчне життя Жанни, її одержимість, героїзм, порив, як інші персонажі, які охоче йдуть на колаборацію з ворогом. З різних мотивів: хто за цукерочку, хто за те, щоб просто вижити і т. д. Цей внутрішній людський заряд погодитись – для мене сьогодні найбільш чітко, і в цьому матеріалі – найголовніше. Хотілося говорити про те, що сталося нині на сході України, – я не про війну і не про військове протистояння, а про людей, які mimo власної волі опинилися там і які там живуть. Частина, зрозуміло, не з власної волі, просто не змогли виїхати через різні обставини, не могли залишити батьків, домівку. Але є чимало людей, які душевно або розумово погоджуються з тим, що для нас є неможливим і неприйнятним. Погоджуються з політичним устроєм т. зв. ДНР і ЛНР, з ідеологічним пофарбуванням, культивуванням образу ворога, який для них – незалежна Україна. П'єса Ануя – це наслідок проживання і переживання подій, сутичок з людьми на рівні навіть не політичному, а людському. Звичайно, в п'єсі є політика, але є й людська ганебність, слабкість, нищість. Про це й хотілось поговорити за допомогою Жана Ануя. А форму шукали разом із художником-сценографом Іриною Лубською. Шукали таку, яка б натякала на наші події. Не випадково на сцені – збоку, в глибині – з'явилися справжні ящики з-під снарядів. На них сідають персонажі. Ми домовилися з

військовими, з якими у нас дружні стосунки, і вони нам їх подарували. Глядач про їхнє походження, можливо, і не здогадується, але нас це надихає, дає емоційний заряд, відчуття справжнього. Не випадковий у декорації і метал з пробитими дірками від снарядів. Ми знаємо, що в середньовічній війні гармати і снаряди ще не були поширені, пускали в хід лук, арбалет, холодну зброю, але ми використали таку декорацію як паралель життя сучасного. Коли нині їдеш по Луганщині, то бачиш хати, паркани, побиті снарядами. Це образ нашого життя там, на сході. Настільки звична картина, що вже не звертаєш уваги. Сьогодні перед виставою при вході до театру ми задіяли інсталяцію з фотографіями десяти жінок з усієї України – учасниць АТО, які загинули в час війни на Донбасі. Але глядачі проходили і не реагували.

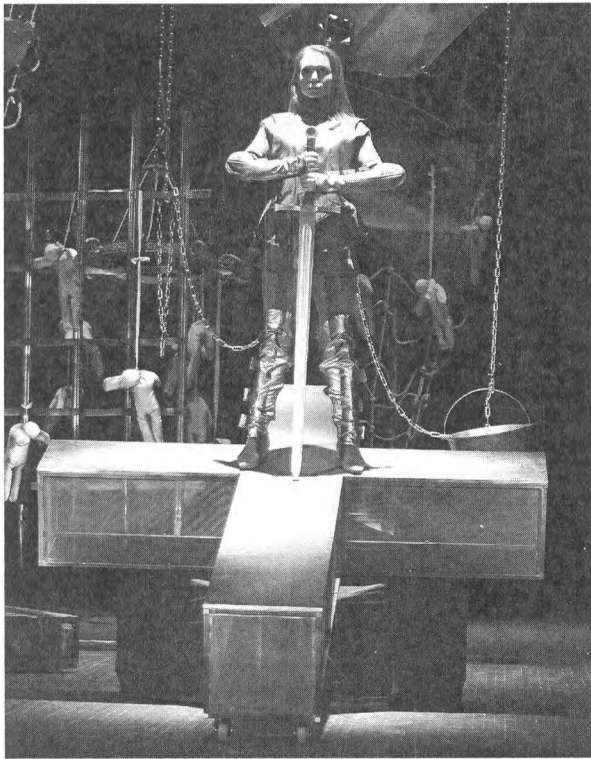
– Після вистави зупинялися і дивилися, я була поблизу і бачила.
– Хочеться, щоб люди відчували. Бо впливати лозунгами, гаслами – це не є завданням мистецтва. Я не шанувальник докюдрами, хоч там і є свої плюси. Мені хочеться, щоб емоція наздоганяла не через лозунг, а через асоціацію. І тому ми взяли цей матеріал. Власне, що Ануї зробив: він звернувся до Столітньої війни, Жанни д'Арк, а говорив про Францію часів Другої світової війни. Нам же хотілося говорити про конформізм наших людей, коли ми і там, і тут, і де завгодно погоджуємося з обставинами. В 2014 році ми виїхали з Луганська з-під обстрілів, а прибувши до Києва, були шоковані: ми – з війни, а в Києві ніхто про це не знає. Тому й вистава виникла для того, щоб знали про цю війну, про ці проблеми.

– Художник вистави – ваша дружина?

– Так, 99 відсотків вистав я зробив разом із нею.

– Імпульс художньої концепції, такий важливий для вистави, ішов від неї?

– Так, вона автор і сценографії, і костюмів вистави. А коли виникає простір, він диктує все інше. Здається, Михайло Френкель, наш відомий сценограф, говорив: коли

Тетяна Мерзлякова у виставі «Жайворонок» за Жаном Ануєм. Режисер Володимир Московченко. Луганський український музично-драматичний театр, Сіверодонецьк.

народжується просторове вирішення, саме воно і провоює, наштовкує, диктує, як розвивати виставу.

– Це чудово, коли є творче взаєморозуміння. А що можете сказати про своїх акторів, зокрема про Тетяну Мерзлякову, виконавицю ролі Жанни? Худенька, тендітна – і такий вибух енергії!

– Це головне в сценічному прочитанні образу, щоб героїня була саме такою, майже дитиною. Бо коли я бачу в цій ролі статечну актрису, в мене виникає недовіра. Йдеться ж не про фізичну силу, а про силу духу. І тому саме на Таню ми поклали надії, на її можливість реалізувати матеріал. Вона – акторка з доброю школою, з хорошим душевним підґрунтям, з життєвою небайдужістю, емоційна. Тому працювати з нею було легко й водночас складно. Тому що такій актрисі треба пропонувати якісь цікаві підходи. Я все чекаю почути, що вона когось не задовольняє, можливо, не такою має бути Жанна д'Арк, але коли йдеться про відсутність (зовнішньої) могутності, тоді й виникає відчуття внутрішньої сили, вольових зусиль. Хоча матеріал побудований так, і ми на цьому акцентували, що героїня пережила і момент слабкості, коли могла відректися від своїх переконань: бо якщо весь світ проти тебе, то важко боротися. Найголовніше – навіть не те, що вона пішла на війну, згуртувала військо, перемогла і визволила Орлеан, а те, що вона змогла побороти слабкість свого духу. Оце і є її головний вчинок. Людина, котра зовні нагадує Іллю Муромця, у мене не викликає захоплення, а от коли отака мініатюрна тендітна дівчина... Та вона і має бути такою.

– Ви послідовно дотримувались тексту п'єси?

– Я дуже багато порізавав. Вилучив чимало, зокрема, текст інквізитора, який довго говорить про якісь церковні нормативи. Те, що в театрі кінця 1940-х було доречно, нам не зрозуміло, це переобтяжує дію. Може, навіть ще більш треба було різати, але було шкода цікавих фраз, які сьогодні звучать як афоризми, наприклад, «немає нічого дорожчого за безкорисливих людей», «героїзм дорого коштує», «за перемогу треба платити великі гроші». Воно й тоді було справедливим і сьогодні лишається таким, б'є в ціль.

– У виставі є ще ідея життєвого гарту Жанни: її батько карав, а всі наступні кроки до війська – це гірке долання перешкод, це постійні удари – і фізичні, й моральні, а Жанна – немов стійкий олов'яний солдатик. Мотив стійкості добре прочитується.

– Ми старались розкрити складність її руху, коли на початку на ній ще немає військових обладунків, ніхто не бачить у ній героїню. Їй треба домовлятися з людьми, долати обставини, і на цьому вона гартується.

– Цікава інтерпретація персонажа, котрий єдиний розмовляє російською і роздає цукерки «за заслуги».

– Це англійський аристократ Варвік, реальна історична особа, як і всі інші персонажі. Варвік – це той, що курував. Такі куратори є і нині. Хотілося, щоб прозвучав натяк на нагороду для пристосованців. Адже всі сприймають, що в нього в кашпуку мають бути гроші, але ж ні, він дістає звіти цукерки.

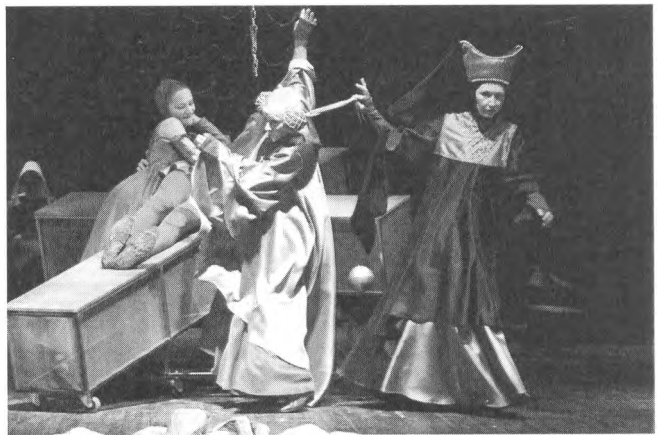
– Дешева нагорода... Саме цей персонаж на початку говорить, що треба якнайшвидше спалити Жанну на вогнищі. Тобто заявляє про наступні події...

– Тут в автора складний момент. Він починає історію, в якій відомий фінал. І пропонує: давайте дослідимо, побачимо, як це було. Крім того, в нас актори грають по кілька ролей. Персонажі перед іноземцем Вавріком розігрують свої ролі. Й бачимо тільки одну людину, яка не грає і не надягає на себе маски, – це Жанна. Всі інші грають – охоче і весело.

– Гру відчутно й у важливому діалозі Жанни з королем Карлом, безнадійно безпорадним і слабким правителем. Жанна наполягає, що він сміливий, а той пояснює, що зумисне прикидається дурником.

– Так само Жаннин батько: спочатку виходить актор, який одягає на себе маску і починає грати іншу роль. Згодом той самий актор одягає іншу маску і т. д. Маски – щоб

Сцена з вистави «Жайворонок».

Сцена з вистави «Лавина» Тунжера Джудженоглу.
Режисер Володимир Московченко.

отримати цукерочку. А хіба не так і в нашій політиці – всі охоче міняють маски, особливо тепер: змінився президент країни – і багато хто поспішає перефарбуватись.

– *Через війну на Донбасі ви змушені були разом із кількома працівниками залишити Луганськ і з нуля організувати театр на новому місці. Як швидко вам вдалося запустити новий театр?*

– Офіційно в листопаді-грудні 2014 року театр переїхав. Точніше, печатка переїхала. Робота почалась у квітні-травні 2015-го, а вже восени почали випускати вистави. В жовтні буде чотири роки, як ми працюємо в Сіверодонецьку.

– *Це небагато часу, але відчувається ансамблевість, колектив злагоджений.*

– Колектив молодий, нерівнозначний, бо є досвідчені актори, і є необстріляна молодь. Але, головне, є бажання. Життя нас зібрало, а наша робота – і директора, і головного режисера, – щоб усі вони були, як ви сказали, ансамблем. Ми проводимо багато тренінгів, щоб знайти єдиний тон, бо колектив ще тільки утверджується. Десь рік-два він буде ліпитися, а далі побачимо: може рости 6–7 років, потім щось змінюється, з'являється нове дихання в театрі, поки що все йде на підйом.

– *Розкажіть про репертуар, про вистави, які вважаєте найуспішнішими?*

– За ці майже чотири роки ми випустили 33 вистави, це дуже багато, але ми трудилися з великим напруженням, бо треба було напрацювати репертуар: замісити, закріпити і дати велике навантаження людям, щоб робота кипіла, щоб вони зростали, щоб театр зростав як цікавий творчий організм.

– *У вас ще хтось ставить?*

– Молода режисерка Вероніка Золотоверха, випускниця Харківського університету ім. І. Котляревського, і актор, який уже має кілька вистав, – Євген Мерзляков. Були й запрошені, зокрема, дві вистави здійснив Сергій Павлюк. Хочу

сказати, що в нас хороші зв'язки з Херсонським театром ім. М. Куліша. Ще коли наш театр формувався, ми звернулися до них за допомогою, вони надали одну безкоштовну виставу – оформлення, костюми. Потім директор цього театру Олександр Книга запросив нас на «Мельпомену». Таке запрошення – це підтримка нашого театру, а показати виставу на великій сцені – велика довіра. Думаю, що вистави низького рівня такого шансу не мають. Нас це надихає. Також нас підтримав Національний театр ім. І. Франка.

– *А як вибудовуєте репертуарну політику, щоб був баланс між інтересами широкого глядача і мистецькими амбіціями?*

– Це найскладніше, бо в Сіверодонецьку усього 100 тисяч мешканців, а це означає, що відсоток глядачів невеликий. Там свого часу був театр, але місто не розбалуване театральним мистецтвом, і тому, як і всякий театр, ми повинні підтримувати баланс між касою і чимось більш достойним, постійно шукати. Якщо говорити про основні напрями, це українська драматургія – класична і сучасна («Пошилися в дурні», «За двома зайцями», «Конотопська відьма», «Украдене щастя», «Вій»), класика ХХ ст. («Маклена Граса» Куліша), європейська драматургія (той же Ануй, Дункан Макміллан, Тунжер Джудженоглу, Кауард), сучасна (Неда Неждана, Тетяна Івашенко, Олександр Вітер). Потихеньку знаходимо спільну мову з глядачем. Задіємомо малу сцену на 90 глядачів. Це значить, що життя вистави буде довшим. Якщо вистава якісна, вона на малій сцені може жити роками. У нас є цікавий варіант – «Мірандоліна» Гольдоні у фойє театру. Фойє красиве, приміщення в стилі повоєнного псевдокласицизму, з колонами, глядачі – в центрі, а ігровий простір на різних майданчиках, включно зі сходами. Вистава тяжіє до прийомів комедії дель-арте, тобто ми дозволяємо собі пошуки. «Ніч на полонині» Олександра Олеся граємо і на сцені, і на пленері – на галявині біля театру, під зорями. Коли в місті кілька театрів, тоді існує змагальність, а тут доводиться змагатися самим із собою, підштовхувати, щоб кожна нова робота була краща за попередню.

– *А яка драматургія імпонує вам особисто?*

– Я прихильник комедії, але такої, коли слово, кинуте в зал, знаходить відгук. Щоб це були комедії про наші людські недоліки, які заважають жити. Щоб за допомогою комедії наша недолугість була оприявлена. Так поставлено «Мірандоліну». Ніби весела історія, але вона про це. Я не вірю, що в житті немає цього контрасту, кожної хвилини в нас відбувається і драматичне і комедійне. Отাকে поєднання жанрів, коли два в одному, мені цікаве.

– *Трошки детальніше про ваших акторів.*

– Скажу відверто: з кожним я готовий і хочу працювати, бо в кожному є і людські, і творчі якості, що мені імпонують. Не можу нікого виділити. Звісно, є трое-четверо улюблених, на яких покладаюсь, бо знаю, що ці люди в силу чи то досвіду, чи школи, можуть поєднати драматургію навколо себе, у них цікавіший діалог. Але я не назву жодного, якому б я сказав «ні». Моя режисерська слабкість, що всіх їх люблю, інколи мені здається, що це мені навіть заважає.

– *Ви даєте акторам творчу свободу чи диктуєте свою волю?*

– Даю їм свободу, та помітив, що я – режисер-диктатор, але такий м'якенький диктатор. Використовую установку: «А ти міг би ось так зробити?». Не «Зроби так!», а «Ти міг би?» Актору так цікавіше, воно спрацьовує краще. Актор доводить, що може, що сам є автором пропозиції.

– Як довго ви працювали над виставою «Жайворонок»?

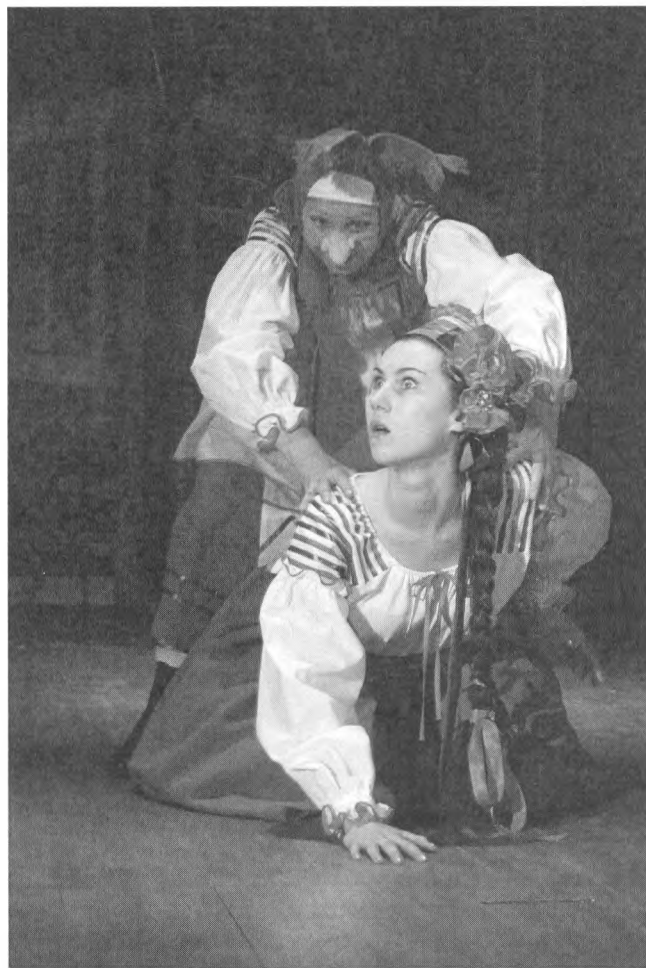
– Недовго: лютий-березень. Прем'єра відбулася 27 березня, в Міжнародний день театру. Вирішили: не буде капсуника, як це часто робиться в інших театрах, покажемо роботу, яка є прапором нашого театру. І це спрацювало, прем'єра стала подією. Глядач сприйняв її. Скажу, що робота триває. Іноді я знімаю виставу на відео, ми її аналізуємо, і я виправляю недоречності, бо коли швидко працюєш, то загальні речі зліпив, а в деталях не все зроблено, тоді як в акторських технологіях якісь ключечки важливі. Й коли вони це пропускають, доводиться визнати, що як режисер я з ними не допрацював. Тоді треба шліфувати – інтонації, ритм епізоду. Тобто робота йде постійно. Я не можу покинути її, сказавши: «Живи». Це ж моя дитинка.

– Розкажіть про себе. Де народилися, що закінчили?

– Я дитина з театральної сім'ї. Батько був директором різних театрів: Полтавського ім. Гоголя, Дніпропетровського ім. Шевченка, Харківського ім. Пушкіна. Тому з раних літ театр для мене щось зрозуміле, своє. Хотів стати театрознавцем, був начитаним хлопцем, але коли зібрався вступати, не було набору на цю спеціальність. Тоді ми жили в Харкові. 1973 рік, мене навчав цікавий майстер – Яків Резніков, режисер-технолог. Для мене це було доречно, бо нерідко ті, хто вчаться в солідних майстрів, перехоплюють їхні прийоми, а технології не знають. Після навчання була можливість працювати в дуже хороших театрах – Ждановський театр з хорошим головним режисером, народним артистом України Олександром Утегановим, дворічне стажування в Ленінграді в Ігоря Владимірова. А потім життя закинуло до Ворошиловграда, була трупа російсько-українського драматичного театру, потім, у 1990-му, її вдалося поділити – і я працював в українському. Ми отримали приміщення, спершу театр не мав свого реноме в місті, але нам вдалося завоювати глядача, до нас ішли, говорили: «Оце справжній театр». Ми затягнули молодь, почали виховувати свої кадри. В нас кипіло життя. Та відбулися події 2014-го року, театр розламався. Звичайно, спочатку це боліло, адже там залишилось усе, що напрацьоване за тривалий час. І настав новий етап життя...

– Ви жили і навчалися у російськомовному Харкові. Що сформувало вас як людину українську за ментальністю і переконаннями?

– Дитинство минуло в Полтаві, вчився в українській школі, в родині спілкувався українською. Потім я став абсолютно російськомовним – у Дніпропетровську, Харкові, для мене український театр був чимось образливим, навіть смішним. Та, вже працюючи в театрі, зрозумів, що саме там зможу щось зробити і що саме українську мову вважаю для себе принциповою. Мова – це емоційний, чуттєвий інструментарій у роботі з актором. Це те, що характерне саме для українського театру, чого немає в театрах інших країн. Але наша своєрідність має бути більш есте-

Сцена з вистави «Конотопська відьма».

Режисер Володимир Московченко. Луганський український музично-драматичний театр, Сіверодонецьк.

тизована, більш відчутна, щоб їй відповідали пластичний малюнок, сценографія, костюми, щоб воно було привабливим. Важко не тільки тому, що ми в російськомовному місті. Ми ще в Луганську витримали цей іспит, бо коли тільки починали і зі сцени звучала українська мова, в залі виникав гул невдоволення. Мені треба було зробити дуже багато, вибудувували виставу не тільки на мовному рівні, а й щоб українська мова стала привабливою. Час минув, тепер уже українська мова сприймається як щось природне, нормальне, глядачі все розуміють через стосунки персонажів, спілкування, ритміку. В комплексі – нормально.

– Нині існує підвищений інтерес до театру, люди потребують живої енергії.

– Український театр і дав мені таку можливість. З українською драматургією, перекладною. Психологізм – це важливий важіль у роботі, але те, що називається психологічним театром, – тільки інструментарій, що допомагає розкрити емоцію, чутливість. Якщо глядач не отримує в театрі якоїсь внутрішньої душевної зміни, думок і настроїв, це не театр. Люди йдуть у театр, щоб їхні душі переробили.

19.05.2019. Херсон.